

אלכסנדר פוזונסקי ארבע משימות לקידום המדיניות הקרקעית - צורך השעה

התבוסה שנחלה ההצעה לשנות את תנאי הקצאת קרקע בחכירה שלפיה על החוכר היה לשלם 99% ממחיר הקרקע ותקופת החכירה היתה אמורה להתחדש אוטומטית כל 49 שנים עד לאין סוף – יצרה רגיעה ונפוג המתח ששרר על רקע זה בדיוני מועצת מקרקעי ישראל.

מן הראוי היה לנחם מה הגורם העיקרי לתבוסה זו. מה גרם לכך שההצעה נפלה במועצת מקרקעי ישראל כשבעדה היה קול אחד בלבד. סבורני, כי בעמדות של מצביעים נגד ההצעה הכריע נימוק אחד והוא החרדה, כי השינויים המוצעים בשיטת החכירה, שלמעשה היו הופכים אותה למכירה, היו גורמים להשמטת הקרקע מידי היהודים.

עם כל המשקל שבנימוק של סכנת העברת קרקע לזרים הרי הוא לא היחיד בהתנגדות למכירת הקרקע או מכירה במסווה חכירה. לו היה זה הנימוק היחיד, הרי ברגע שהכנסת תחוקק חוק בדבר רכישת קרקע ע"י זרים לא תהיה כל מניעה למכור קרקע או להחכיר אותה בתנאים דומים למכירה.

האידיאולוגיה של קרקע לאומית טומנת בחובה מלבד ערכי ההשתכנות וההתיישבות היהודית, עוד יסודות חברתיים, כלכליים ותכנוניים. לאידיאולוגיה זו צריך לתת ביטוי, בשעת רגיעה, בוויכוח הציבורי על בעלות הקרקע. צריך לנצל את הזמן כדי להסביר לציבור את מהות האידאה של קרקע לאומית. הרי אין להשלול את עצמנו כי הוויכוח תם. יש להניח שהוא יחזור כפי שהיה בעבר באמצע שנות הששים ואחר-כך בתחילת שנות השבעים ושוב חוזר בשנות השמונים. יש להניח שהפולמוס הציבורי יחזור בעת הבחירות לכנסת ב-88 או לכל המאוחר בשנות ה-90 של המאה. אז הוא יכול להיות חריף יותר, כאשר יחוקק החוק בדבר רכישת קרקע ע"י זרים יתגברו הלחצים של גופים אינטרסנטיים. לאור הנ"ל מוטלות עלינו כמה משימות; משימה ראשונה: עלינו להחדיר בכל האמצעים של הסברה מודרנית, את ההכרה, כי אינטרס כל עם ישראל, בתנאים שנמצאת מדינת ישראל, דורש כי הקרקע לא תימכר. לשם הסברה כזו דרושים כמה סקרים-מחקרים, לדוגמה: שיטת החכירה במבחן היסטורי, לקחים ממכירת כ-60,000 דונם (הכמות לא נקבעה סופית) שנמכרו במסגרת ההרשאה של 100,000 דונם וכו'.

משימה שנייה: שיפור החכירה וחיווקה. כאן העבודה היא רבה, אבל יחד עם זאת מוגדרת. לדוגמה: שיטת ההיוון המוכרת ע"י המינהל כשיטה יעילה דורשת שיפורים בכלל ומפנה בדבר משיכת החוכרים הוותיקים להיכלל בשיטת ההיוון בפרט. יש להתחיל בהכנת חוק חכירה, שעיקריו מקומם גם בחוקה המיוחדת במדינת ישראל. חוק כזה עשוי לפתור הרבה בעיות אירגוניות והסברתיות, להמעט את החיכוכים בין מינהל מקרקעי ישראל לבין ציבור יוזמים וחוכרים וכו'. במסגרת המשימה הזו יש לתת את הדעת לניסוח חוזה אחיד של קרקע עירונית, דבר המעורר ספקות, בפרקטיקה של היום, באי-ודאות של כמה סעיפים שבו, הנוגדים

לזכויות התוכר מצד אחד, ולהבטחת אינטרס הציבור, מצד שני. אותו הדבר, במידת מה, נוגע לחוזים של קרקע חקלאית.

משימה שלישית: ערבים, אורחי ישראל, תובעים שטח מחיה בקרקע. זכות הערבים לקרקע נדונה עוד לפני קום המדינה וכבר אז העמדה שנקטה מדינת ישראל בסוגיה זו, אחרי הקמתה, באה לביטוי ע"י ד"ר א. גרנות בספרו „בהתנחל עם“. לדעתו „... לקרן הקיימת אינו שייך אלא חלק של הרכוש היהודי בקרקע, הרי שמן היושר והצדק, כי שטחים מעטים אלה שבידי הקרן הקיימת יעמדו לרשותם של אותם היהודים השואפים לחיות חיי איכר בארץ ישראל, אילו יוכלנו לשער בנפשנו, שהנה יום אחד קם ונהיה הדבר שכל אדמת הארץ היתה לקנין הכלל, כי אז ורק אז אפשר היה לטעון כדבר מובן מאליו, לשינוי זכויות של כל התושבים לגבי רשות השימוש באדמה. אך אין להתעלם מן העובדה, מה קטן הוא שטח הקרקע שבידי הקרן הקיימת, ביחס למספר היהודים השואפים לנחלה בארץ.

ואף זאת יש לזכור כדבר עיקרי מאוד: אין לדון על בעיית ארץ ישראל רק מבחינת היהודים היושבים בה, כי היא נוגעת ליהודים שבכל העולם ולגורל עתידם. אילו הסתנו את דעתנו מכל הגורמים והטעמים החיוניים האלה, היינו מגיעים בהכרח לידי מצב משונה, כי חוץ מענפי הכלכלה המעטים שטעונים ידיעות מיוחדות מקצועיות על פי רוב, לא היתה לו ליהודי דריסת רגל בשאר התחומים של הפעולה המשקית והכלכלית בארץ ישראל. באופן כזה נמצא ביתנו הלאומי לקוי בעצם יסודותיו ובעצם יעדו, להקים חברה עברית בריאה ותקינה בכל ענפי הכלכלה“.

מאז הוקמה הקרן הקיימת לישראל ע"י הקונגרס הציוני החמישי בשנת 1904, והתאגדה בחברה באנגליה בשנת 1907 — דעה זו של ד"ר א. גרנות היתה זהה עם המדיניות של המוסדות הלאומיים. לאחר מכן, עם קום מדינת ישראל, נתקבל חוק הקרן הקיימת לישראל ב-1953. בתזכיר ההתאגדות שלה הוכרז בסעיף 3, כי המטרות שלמענן הוקמה האגודה הן — לפי ההוראות המפורטות להלן:

„לקנות, לרכוש בחכירה או בחליפין, לקבל בחכירה או באופן אחר — קרקעות, יערות, זכויות חזקה ושיעבורי הנאה מכל הזכויות כיוצא באלו, וכן נכסי דלא ניירי מכל סוג אחר בתחום שנקבע (והוא כולל לפי מוכנו בתזכיר זה את מדינת ישראל בכל שטח הנתון לשיפוטא של ממשלת ישראל) או בכל חלק ממנה לשם יישוב יהודים על הקרקעות והנכסים האמורים“.

יישוב יהודים זאת היא מטרה שלשמה נוסדה הקרן הקיימת לישראל וכל פעולותיה מבוססות על הגשמת היעד הזה. לא לקרן הקיימת לישראל יש לבוא בדרישות: מסירת קרקע ללא יהודים, היות ואין לה היכולת המשפטית והאידיאולוגית לענות בחיוב על תביעות האלה. את הבעיה של אספקת קרקע ללא יהודים צריכה לפתור מדינת ישראל ע"י מינהל מקרקעי ישראל. על המינהל לאתר את הצרכים בקרקע של אורחי ישראל הלא יהודים ולתכנן קרקע התואמת את הצרכים של חלק האוכלוסייה הזו של מדינת ישראל.

הקרן הקיימת לישראל כשותפה הפריטטית במועצת מקרקעי ישראל צריכה לתמוך בתכנון הקרקעות של המדינה ושל רשות הפיתוח ובמידת הצורך לבצע חליפין בקרקעות בין המדינה ורשות הפיתוח לבין הקרן הקיימת לישראל, האם החילופין יכולים לפתור

בעיות איחוד קרקעות הומוגניות, שכונות וכו'. הקרן הקיימת אינה יכולה להתעלם מן הבעיה, משום שמדיניות קרקעית בישראל אינה ניתנת לחלוקה.

עד היום לא נקבעה מדיניות קרקעית לגבי המיעוט הערבי. פה ושם מתקבלות החלטות ספוראדיות, שלפעמים אפילו מפלות לטובה את האוכלוסיה הערבית, אבל בדרך כלל המצב הוא בלתי נסבל משום שאין תכנון קרקעי כולל שיאפשר לענות על דרישות צודקות של האזרחים הערבים לשטחי קרקע להשתכנות, לצרכי תרבות, נופש וכו' בגבולות ריכוזיהם וקהילותיהם.

בנושא זה דרוש דיון מעמיק, שאין לברוח ממנו ולהפסיק עם מדיניות של בת-יענה. נעשו בנדון מחקרים ונערכו סקרים שיעזרו לדיון ולקבלת החלטות.

האזרחים הערבים מחפשים דרכים עקלקלות לפעמים ולעתים אף אלימות, על-מנת לספק את צרכיהם וגם לא נמנעים מפניות לבית דין גבוה לצדק. הנושא טעון חומר גמץ. וכאן יפה שעה אחת קודם למנוע פורענויות ע"י מדיניות שתספק את הדרישות הצודקות של המיעוט הערבי לזכויות לגיטימיות, כאזרחי ישראל, לשטחי קרקע סבירים שיתאימו למציאות הפוליטית ולאפשרויות של מדינת ישראל.

משימה רביעית: מדיניות הקרקע החקלאית דורשת שידוד מערבות. בעית המשבר בחקלאות בכלל ובהתישבות העובדת בפרט אינה מוצאת את פתרונה. לאחרונה נוספה בעיה שלא ניתן לה עדיין פירסום, אולם חשיבותה היא רבה מהרבה בחינות. התגלה שקיימים בארץ 150,000 דונם קרקע חקלאית שאינם מעובדים מסיבות שונות; הקרקע הוזנחה על ידי המחזיקים בה בכח בגלל המשבר הפיננסי וחברתי, ציפיות ספקולטיביות לשינוי יעוד וניצול העתיד לבא, עויבות וכו'.

מתעוררת הבעיה של השבת הקרקע הלאומית לבעלי מקרקעי ישראל. למי תינתן הקרקע שתותזר? מי יהיה הגוף שיחזיק בה ויעבד עד שתימסר לחוכרים חדשים. האם אין צורך כבר כעת לחרוש את הקרקע העזובה אריש פוליטי כדי למנוע תפיסתה על ידי גורמים לא מוסמכים לכך? עצם קיום קרקעות חקלאיות בלתי מעובדות מהוות פרצה הקוראת לפולש או לשותפות לניצול, הנוגד את עיקר ותנאי החכירה. כתמים לבנים אלה על מפה של 4,2 מיליון דונם קרקע חקלאית לאומית מהווים הפסד כלכלי ופוליטי מצער למשק המדינה.

מוטל על האחראים לכך למצוא בהקדם פתרון למעוות, ויפה שעת אחת קודם.

הגשמת ארבע המשימות היא צורך השעה ותתרום לגיבוש אידיאולוגי של מדיניות קרקעית בישראל העומדת במבחן במחצית היובל השני לקיומה.